

SKÄRGÅRDARNAS RIKSFÖRBUND



Skärgårdsbönder

Nätverksträff på Nämdö 9 - 11 oktober 2009

Under helgen 9-11 oktober träffades 23 skärgårdsbönder från olika delar i landet, för att skapa nya kontakter med andra skärgårdsbönder och ventilera gemensamma frågeställningar. Dessutom fick vi besöka en av dessa gårdar som har djurhållning på ö utan fast landförbindelse och som dessutom satsat en hel del på egen förädling av lokala produkter. Liknande nätverksträffar har de senaste åren genomförts på öar i andra skärgårdsområden. Träffarna har varit arrangerade av Skärgårdarnas Riksförbund (SRF) med ekonomiskt stöd från landsbygdsprogrammet genom Jordbruksverket.

Då man lär mycket av att se saker och ting på plats, har det varit viktigt att förlägga träffarna på olika öar varje gång. Det ger en bild av jordbrukandet på just den ön, men också av hur man arbetar i det området eller länet. För Stockholms skärgårds del innebär det också en inblick i hur Skärgårdsstiftelsen bidrar till hur jordbrukandet ser ut just här.

Inbjudan skickades till de cirka 180 djurhållare som i SRF:s inventering från 2005 bedriver lantbruk med gårdscentrum på en ö, under företagsmässiga former. Trots att det kan vara svårt att åka ifrån sin gård och sina djur, så kom i alla fall deltagare från Norrlandskust, ost- och västkust samt från öar i Hjälmaren och Mälaren. Så spridningen var stor och vi fick en god bild av hur det fungerar i olika delar av landet.

Nätverksträffen bestod av en mer formell del med genomgång av olika specifika frågeställningar, samt ett gårdsbesök på Östanviks gård på Nämdö inklusive besök på betesholmen Rågskår. Det fanns dessutom medvetet fri tid för resonemang mellan deltagarna själva.

Nämdö

I Nämdöskärgården bor ca 120 personer permanent, fördelat på 17 öar. På själva Nämdö bor endast 30 av dessa personer. Man har goda kommunikationer genom Vaxholmsbolagets båtar, men det är ändå svårt att pendla till ett arbete på fastlandet eftersom avstånden är långa. De flesta gör alltså sitt bästa för att hitta en inkomst på hemön eller i den omgivande skärgården.

Trots detta, är det få som satsar på jordbruk, som är en av de traditionella sysselsättningarna i skärgården. Det är arbetskrävande och svårt att få en god lönsamhet. Men den gård vi besökte under träffen är ändå ett bra exempel på hur det kan fungera.

Deltagarna

En nätverksträff blir ju mycket givande just för att deltagarna har en hel del gemensamt men också mycket av att resonera och få tankar om hur saker och ting kan lösas på ett bättre sätt. Det är omöjligt att referera allt som gick igenom under helgen eftersom det var ett intensivt pratande på varje ledig stund. Ett uppdämt behov av att utbyta erfarenheter och resonera med

människor som arbetar på liknande sätt. I många delar ett helt annat arbete än att vara djurhållare på fastlandet.

En ganska lång stund användes därför till presentation av deltagarna, för att veta vem som jobbar med vad. Det ger inspiration till att vid pauser kunna prata med varandra om sådant som inte hanns med vid själva mötet. Alla trivs ju givetvis inte heller med att prata inför en stor grupp, så denna ”runtomkringtid” är väl så viktig som den då man gemensamt sitter tillsammans. Så, av naturliga skäl, kan detta alltså inte återges, men finns med hos de som deltog.

Gårdsbesök på Östanvik

Östanviks gård på Nämndö ägs av Skärgårdsstiftelsen och arrenderas sedan 1982 av Camilla Strandman och Albert Mattsson. Ladugården byggdes 1916 och var tidig ute med ny teknik. Man hade t.ex. rinnande vatten in till djuren redan då. Efter privat ägande, köptes gården av Stockholms stad som senare överlät den till Skärgårdsstiftelsen 1998.

På gården bedrivs ett ekologiskt jordbruk och man är KRAV-certifierade. Här finns 70 gotlandstackor, cirka 10 dikor plus kalvar, 200 värphöns sommartid och dessutom en stor grönsaksodling både på friland och i växthus. Det finns ett enormt sug efter ekologiskt och närproducerat här, med över 1000 sommarboende i området. Camilla och Albert driver också en gårdsbutik, där besökare kan köpa mycket av det som produceras. Eftersom förädling och försäljning av gårdens produkter är en väg att få ökad lönsamhet, så var det mycket intressant att få höra Camilla berätta om den delen av deras företagande. Vi blev nog alla imponerade över hur man med ganska enkla medel hade fixat en bra gårdsbutik. Det behöver kanske inte alltid vara så komplicerat!

Med en omsättning på 3-400 000 kr per år i gårdsbutiken kan hantering av kontanter vara ett speciellt problem, då man inte längre får hjälp med detta genom lantbrevbäraren. Har man sin verksamhet på en liten ö är det omöjligt att regelbundet åka in till ett bankkontor med pengar. Detta är en stor försämring för glesbygdsföretagen. Likaså kommer de nya reglerna för kassaregister att ge stora kostnader för småföretagare. Camilla berättade också om hur man kan arbeta med faktureringar till stamkunder för att undvika bekymmer.

Djuren betar dels på hemön, men också på flera andra öar i närheten. Slakt sker på Ö-slakt, det lilla slakteriet i Tavastboda på Värmdö, som man kan nå både via båt och bil.



Fåren flyttas i denna Skerfe-färja med fällbar ramp.

Grönsaker odlas i ett stort växthustält. Detta gör att man kan så en månad tidigare än man annars kunnat göra, vilket också leder till att man får längre säsong av försäljning till turister. Förutom växthusodlingen har man ca.1500 kvm frilandsgrönsaker och även färskpotatis.

Som arrendator hos Skärgårdsstiftelsen gäller förhållandet att stiftelsen står för kostnader av allt yttre underhåll av byggnader och arrendatorerna för det inre.

Rågskär

Som en del i gårdsbesöket, åkte vi också ut till betesholmen Rågskär, strax intill Nämdö. Här betar sommartid får och nöt. Besöket på ön gav goda möjligheter till diskussioner runt regler för betesersättningar. Det blev många olika synpunkter från deltagarna på hur man skulle bedöma markerna om det hade varit i olika län.

På Rågskär har man i flera hundra år bedrivit slåtter och bete. Torpstället på ön byggdes upp 1790 och här har man alltså under en mycket lång tid livnärt sig på vad ön och vattnen runtomkring gett. 1945 flyttade den sista brukaren från Rågskär och ön växte snabbt igen. Inte förrän 1984, då Skärgårdsstiftelsen övertog förvaltningen, kom betesdriften igång igen.

Efter omfattande restaureringar av marken och med nöt och får som betar här varje sommar, så har man nu lyckats återskapa ön såsom den sett ut längre tillbaka i tiden. Kombinationen bete, ängsslåtter, röjning, hamling och fagning gör nu Rågskär till en artrik och öppen skärgårdsö med stort kulturvärde. Ön ägs idag av staten och förvaltas av Naturvårdsverket, som i sin tur upphandlar underförvaltare.



*Rundvandring på betesholmen
Rågskär.*

Skärgårdsstiftelsen

Eftersom många av de gårdar som brukas i Stockholms skärgård ägs av Skärgårdsstiftelsen, så bjöd vi in Johan Ahlbom att berätta om stiftelsens arbete. Han har arbetat där i 30 år och är nu förvaltningschef.

Skärgårdsstiftelsen firar i år 50-årsjubileum, den bildades 1959. Då var det ganska bekymmersamt på många sätt i Stockholms skärgård. Befolkningsantalet hade rasat rejält, halverats under de senaste 20 åren, så att man i slutet av 50-talet endast hade ca 6 000 invånare. Detta innebar att skolor och butiker stängdes, allmän service försämrades och främst de unga flyttade in till staden. För att stoppa trenden och ge skärgården nytt liv, bildades Skärgårdsstiftelsen. Drivande i detta var Länsstyrelsen, Landstinget och Stockholms stad. Man ansåg att ”naturen skulle inte i första hand skyddas mot människan, utan istället vårdas för henne”.

1963 gjorde Skärgårdsstiftelsen sitt första markförvärv, och det har blivit en hel del sedan dess. Förutom stora markinköp så fick man 1998 också överta alla skärgårdsområden som Stockholms stad ägde. Med marken följde också ett stort antal byggnader.

Idag äger stiftelsen 12 % av marken i Stockholms skärgård och förvaltar ytterligare 3 %. Markköpen har gjorts dels för att bevara det öppna landskapet genom jordbrukande och naturvård, dels för att öka tillgängligheten till skärgården för det rörliga friluftslivet.

Naturvården är en viktig uppgift för Skärgårdsstiftelsen. Man äger nu 10 gårdar på öar utan fast landförbindelse. Gårdarna ses som en grundbult i verksamheten och är en förutsättning för att hålla landskapet tillgängligt och attraktivt.

I början hade man anställda bönder men det fungerade inte bra, så nu är alla gårdarna utarrenderade. Ett arrende fungerar så att stiftelsen äger byggnaderna medan arrendatorn äger djur och maskiner. Brukaren har ansvar för byggnadernas inre underhåll, marker, stängsling mm medan stiftelsen står för det yttre underhållet av byggnader, kostnader för stängsel och dessutom ser man till att få någorlunda ordning på nya marker innan nya brukare startar upp, genom t.ex. dikning.

Man använder sig av en särskild mall då man beräknar arrendet, där allt får ett plus- eller ett minusvärde. På minussidan hamnar bl.a. logistik och transporter. Arrendeavgiften baseras på en oberoende värdering genom LRF.

Stödbiten räknas inte in i arrendediskussionerna och påverkar alltså inte arrendet. Alla EU-stöd söks och behålls helt av brukaren. Stödrätter kan bli ett problem om en brukare flyttar och tar med sig stödrätterna. Då måste man söka nya rätter. Detta gör då stiftelsen, som i sin tur lånar ut dem till den nya brukaren.

Stiftelsen har också 25 sidoarrenden. Här har man ett arealbelopp enligt en schablon. Vid extra arbeten på dessa, lägger man i första hand ut det på ö-bor mot betalning.

När det gäller djurtransporter till och från betesöar för arrendegårdarna, så bekostar stiftelsen hyra av färja eller om arrendatorn använder egen färja. Stiftelsen äger en färja som till 70 % kör sopor. Den kan också användas av arrendatorerna. Kör man en egen färja eller mindre båt, så finns en bedömning av hur mycket den kostar per timme. Båtersättningen förhandlas om varje månad bl.a. på grund av bränslepriserna. Detta går som en kostnadsersättning om man är tillsynsman/naturvårdare och man får skatta för det som en lönedel. Om man har tillgång till en färja som bekostas eller ägs av stiftelsen, så betalar man hyra för den om den används i annan verksamhet.

Fr.o.m. 1.1.2009 har stiftelsen infört en s.k. betesersättning till sina arrendatorer, som ”gräddes på moset”. Denna är uppdelad i två delar:

- en årlig gårdsersättning på 40 000 kr för att man ska kunna hålla sig med maskiner.
- en betesersättning baserad på antal betesdagar på stiftelsens marker under tiden 1 maj – 15 oktober, fördelat enligt följande:

- nötkreatur; ko med kalv, resp. tjur	á 2 000:-
- nötkreatur; ungdjur 12 – 24 månader	á 1 000:-
- häst; häst med föl, (ej A- och B-ponny), max 5 djur	á 1 000:-
- får; tacka med lamm resp. bagge	á 250:-

Betar man bara under halva säsongen, så halveras ersättningen. Moms tillkommer.

Det återstår att se hur effekten blir av de nya betesersättningarna. Men det är en del i försöken att öka lönsamheten och utöka antalet betesdjur i skärgården. De flesta arrendegårdarna är mycket små med bara ett fåtal djur och det finns stora behov av ett ökat betestryck.

Flera av de som arrenderar gårdarna, arbetar också som deltidsanställda tillsynsmän åt stiftelsen. Tillsynsmännen svarar för tillsyn, djur- och naturvård, byggnads- och skogsvård, renhållning mm. Detta gör givetvis att man kan få bättre inkomster.

Stiftelsen fick överta stora markområden från Stockholm stad 1998, bland annat hälften av arrendegårdarna. Resten av gårdarna hade stiftelsen sedan tidigare. Det är en mycket liten omsättning på arrendena, men när de väl ska skiftas, så är det mycket viktigt att man hittar väldigt rätt. En arrendator är ju också en ambassadör för stiftelsen.

Då man söker en ny arrendator finns tre huvudkrav:

- en adekvat utbildning från exempelvis naturbruksgymnasium.
- en trovärdig affärsplan.
- erfarenhet av boende i glesbygd.

Sedan är det förstås välkommet om det flyttar ut en barnfamilj. Men, få lämnar sina arrenden, och det bör väl ändå tyda på att man trivs och att det faktiskt fungerar ganska bra.



Johan Ahlbom berättar om Skärgårdsstiftelsens arbete med arrendegårdarna

Då många av stiftelsens områden är avsatta som naturreservat, så finns särskilda skötselplaner för dessa. Man har också att rätta sig efter bevarandeplaner för Natura 2000-områden samt åtgärdsplaner kopplade till olika EU-stöd. Men, som ett ytterligare stöd för brukarna i hur Skärgårdsstiftelsen vill att skötseln på gårdarna ska gå till, så har man tagit fram en speciell naturvårdshandbok som heter "Att bevara ett levande skärgårdslandskap". I den finner man, förutom historiska tillbakablickar på skärgårdslandskapet, många goda råd om hur markerna bör tas om hand och brukas för att finnas kvar även i framtiden såsom ett öppet betat och odlat landskap.

Småslakterier

Eftersom ett flertal stora slakterier lagts ned i landet, är det nu ännu viktigare att se hur det går för småslakterierna. Då vi på tidigare nätverksmöten med Skärgårdsbönder följt utvecklingen hos Ö-slakt på Värmdö och planerna på uppbyggnad av ett litet slakteri på Styrösö i Bohuslän, så är följande en kort sammanfattning om läget.

Ö-slakt är nu igång för tredje säsongen. Detta slakteri är byggt särskilt med inriktning mot att kunna ta emot slaktdjur från skärgården. Därför ligger det alldeles vid stranden, så att det kan nås direkt med båt, utan omlastningar.

Det har funnits många inkörsproblem, men allt går mot det bättre, bl.a. har man nu öppet en dag i veckan med direktförsäljning från slakteriet, vilket gör det mer välkänt. Man har också torgförsäljning från kylbil i Gustafsberg och når då ännu fler människor.

En målsättning är att 20 % av det som slaktas ska kunna säljas direkt av Ö-slakt och att resterande går som återtag. Man har idag inga avsättningsproblem för köttet och har kommit igång med rökning, men ännu ej korvtillverkning. Hudboden fungerar bättre och man saltar och skickar skinn till beredning. Endast kött som har sitt ursprung i skärgården märks "Ö-märkt". Övrigt kött från fastlandet får en separat märkning.

Saltängslamm är ett projekt på Styrso i Göteborgs södra skärgård. Här har man sedan 2005 arbetat med att skapa ett lokalt slakteri på ön för skärgårdens lamm. Projektet går också ut på att öka mängden betesdjur på öarna.

Tyvärr är det alltför många hinder på vägen i form av tunga regelverk och kostnaderna blir orimliga. Så tills vidare får man transportera djuren till slakt på fastlandet och genom återtag försälja köttet på hemmaplan. Det finns en stor efterfrågan på köttet. Men man avvaktar tills vidare med planerna på ett lokalt slakteri eftersom de är övermäktiga för tillfället.

Eftersom långa transporter till slakterier är ett av hindren när man har sin verksamhet på en ö, så är detta en fråga som berör många. Likaså möjligheten till återtag och förädling av köttet. Flera som tidigare har slaktat via Swedish Meats, har nu sökt sig till andra slakterier, även om det innebär längre transporter. Både eftersom slakterier lagts ned men också av att återtagshanteringarna blivit alltmer svår och tungarbetad. Avtalen för återtag har blivit mer och mer påpassade från Livsmedelsverket. Slakterierna vill veta att kylkedjan slakteri – försäljningslokal fungerar innan man vill skriva avtal för återtag. De stora slakterierna vill arbeta med stora enheter, och är man då en liten producent som ändå vill sälja sitt kött lokalt, så stöter det på problem. I detta sammanhang finns många fördelar med lokala, mindre slakterier. Som exempel kan nämnas att det i Tyskland och Österrike finns gott om små slakterier. Där finns säkert en hel del att lära.

En möjlighet kan vara att titta på varianten med viltslakteri med begäran om att få slakta tamdjur också. Dessa slakterier omfattas av lite andra regler.

En annan variant kan vara att man exempelvis säljer den levande kalven såsom ung, köparen hyr skötsel och bete hos bonden och tar alltså sedan hand om köttet från sitt eget djur efter slakt. Då är det inte längre frågan om försäljning av kött, som ju har ett helt annat regelverk.

Det alla är eniga om är att det lokalproducerade köttet säljer sig självt, bara återtagen och förädlingen fungerar. Det finns en stor efterfrågan på det närproducerade, detta är en tydlig trend överallt i landet och borde kunna tas tillvara.

Blåtunga

Under sommaren 2008 hittades i södra Sverige besättningar där man fick positiva provsvar på sjukdomen blåtunga. Ett spärrområde upprättades i dessa områden och restriktionsområden där utanför. Där gäller särskilda regler för hur djur får förflyttas men också krav på vaccination.

Frågan om möjlighet till dispens från vaccination har uppkommit då besättningar på öar inom området haft stora bekymmer med att få det hela att fungera, eftersom man har sina får fördelade på flera olika öar under sommaren.

Vaccination måste göras av veterinär, alltså bör alla djur samlas ihop vid ett enda tillfälle. Då man under sommaren normalt har sina djur ute på betesholmar, betyder det att man kanske inte har fallor att hägna in alla djur samtidigt för provtagning. Dessutom finns behov av att hålla isär grupper. Man är också mycket väderberoende då djur ska flyttas på sjön och detta kan inte ske med kort varsel.

Gården som drabbades av detta hade stort behov av att få en dispens, åtminstone för att slippa vaccinera en stor mängd uppdelade lamm som ändå skulle gå till slakt en månad senare, men detta var mycket svårt att få och man möttes av stor oförståelse för problemet. En möjlighet var att dela upp djuren på flera omgångar, men även detta medför mycket extraarbete, speciellt när det gäller att förflytta djuren på sjön. Har man en liten färja och bara kan flytta ett mindre antal djur i taget, så är det mycket tidsödande. Fortsättning följer med nya vaccinationer 2010 och 2011. Kanske finns nya möjligheter till dispens då.

Betesersättningar

Då deltagarna i nätverksträffen kommer från olika delar av landet, så ser vi en hel del skillnader i hur liknande marker värderas och kan ingå i stödsystemet. Det mest påtagliga är skillnaderna i hur länen utnyttjar ”utvald miljö” och den klass som där finns under namnet ”mosaikmark”. SRF har under flera år försökt få igenom en ny klass, ”skärgårdsbete”, men då detta inte har gått, så är ändå mosaikmark det närmaste vi för tillfället kan komma. Men, trots det så är skillnaderna stora mellan hur länen utnyttjar möjligheten att godkänna mosaikmark. Här har Västra Götaland verkligen varit en föregångare och pådrivare för att få med marker i denna klass.

Under träffen fick vi en mycket god bild av hur olika man ser på skärgårdens betesmarker, då bl.a. en av deltagarna kunde visa flygfoton på hur en mosaikmark ser ut på västkusten, medan motsvarande mark på ostkusten bedöms annorlunda. Trots att djuren faktiskt påverkar hela ytan. Den som har får betande i skärgården vet att djuren även äter i bergsskrevor, av ljunghedar, buskar mm och inte bara där man har en sammanhängande grässvål. Skärgården är en blandning av naturtyper som inte finns någon annanstans, och stöden måste kunna anpassas efter dessa förutsättningar.

Vi ser också stora olikheter i hur länen hanterar återkrav av EU-stöd på marker. Vissa län kräver återkrav med böter 3 år bakåt i tiden, medan andra anser att har en mark nyligen godkänts av länsstyrelsen så kan återkrav inte ske. Är marken godkänd en gång, så kan återkrav inte ske retroaktivt. Har man haft en kontroll kan själva resultatet inte överklagas, men kontrollen är ett underlag för beslut och har man klagat på beslutet så kan länsstyrelsen åka ut på en ny kontroll, ev. med en annan kontrollant, och se om man kanske har olika syn på samma mark. Beslut kan överklagas i 3 veckor.

Då kontroll görs på marker, bör man veta att kontrollanten gör anteckningar om tidpunkt man är ute eftersom betessäsongen sträcker sig till 31/10, och sker kontrollen tidigare kan det fortfarande finnas tid att få området välbetat. Man bör alltså inte få underkännande p.g.a. lågt betetryck förrän frampå hösten. Dock fick vi i gruppen veta att vissa i sina skötselavtal har inskrivet att marken ska vara väl avbetad under hela betessäsongen. Detta kan ju medföra bekymmer då man av olika anledningar kan behöva dela upp sina djur och också avstå från bete under vissa perioder.

I den betesmarksinventering som pågår, ser man på många håll i landet att skärgårdarna är områden som tycks bli svårt att hinna med. Det är marker som är svårtydda från flygbilder och måste ses i fält. Det är tidsödande att inventera öar och därför hinns de inte med i stora delar av landet. Vissa län har också antytt att det är tveksamt om skärgårdsbetena över huvud taget kommer att godkännas enligt EU:s regler, då de har för lågt fodervärde. Man avvaktar med inventeringarna i dessa områden eftersom det kan komma bli en hel del problem i hur de ska behandlas. Enligt uppgift från Jordbruksverket i november 2009, ska utbetalning av EU-ersättningar inte påverkas även om man har block som inte hunnit inventerats.



Skärgården är en blandning av naturtyper som inte finns någon annanstans, och stöden måste kunna anpassas efter dessa förutsättningar.

Att tyda regler

Eftersom många både nya och gamla regler är svårtydda, gav Åsa Ödman, som arbetar på länsstyrelsen i Örebro län en kort beskrivning av de regelförändringar som skett när det gäller betesmarker, samt lite annat som kan vara intressant att veta. Nedanstående beskrivning är inte heltäckande utan lyfter fram några punkter som kan vara bra att förstå och känna till. Mer information om det mesta hittar man på jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se.

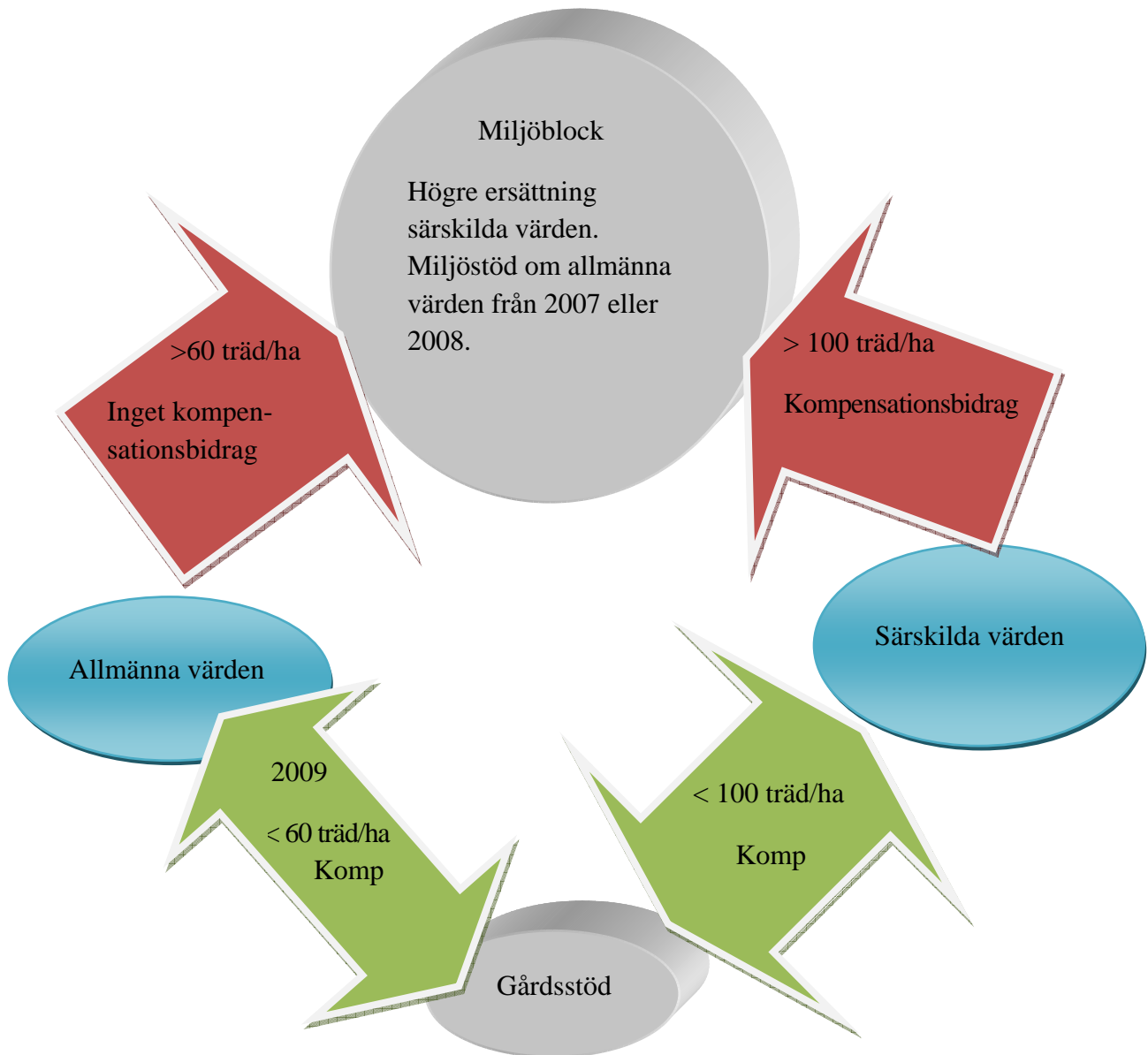
En följd av de nya reglerna är alltså att det blir mycket större skillnad mellan allmänna och särskilda värden för marker med många träd eller mycket impediment. Om man har ett pågående åtagande är skillnaden 2500 kr/ha mot 1400 kr/ha förra året, kompensationsbidraget oräknat eftersom det är så olika förutsättningar för olika företag. Om man går in i ett nytt åtagande 2009 är skillnaden 3600 kr/ha.

För att få särskilda värden ska betesmarken eller slätterängen ha höga biologiska värden som visar på långvarig slätter- eller beteshävd eller ha höga kulturhistoriska värden. Dessa värden ska kräva särskild skötsel enligt något särskilt skötselvillkor. Den ska vara endast i liten grad påverkad av gödsling eller andra produktionshöjande åtgärder. Om marken har kulturhistoriska värden, eller om de biologiska värdena inte är knutna till fältskiktet får marken vara **måttligt** påverkad av produktionshöjande åtgärder.

Ett kriterium som jag tror är alldeles för lite utnyttjat i skärgårdsbetena är det kulturhistoriska värdena. Det har talats mycket om gravfält och dylikt, men är inte det ett snävt synsätt? Genom bete hålls skärgårdsjordbrukets kulturhistoriska värden öppna och synliggjorda. Helt klart värt en diskussion med länsstyrelser och jordbruksverk!

När det gäller naturliga impediment (sand, bar jord, sten) finns två sätt att rita bort areal om det är mer än vad reglerna tillåter: Det ena är att man ritar bort områden med impediment, det andra att man (= länsstyrelsen eller blockinventeringen, men man har ju ändå ett ansvar i ansökan att inte ha med för mycket mark) uppskattar hur stor procentuell andel av betesmarken som utgörs av impediment, och sedan gör ett schablonavdrag i åtagandearalen. Om marken är en hektar, och impedimenten uppskattas till 20 % blir alltså åtagandearalen 0,8 ha

Hur de olika stödformerna hänger ihop beroende på värden och ingångsår.



Det handlar om de miljöersättningar som är regionaliserade till skillnad från "rättighetsstöden", som man får om man uppfyller villkoren, dvs. de vanliga jordbrukarstöden. I utvald miljö kan länen själva (efter samråd med olika intressenter inom den regionala landsbygdsstrategin) bestämma vilka insatser som länet ska ha, förutom restaurering av betesmarker och våtmarker som alla län måste ha, men där man kan prioritera mellan olika ansökningar. I övrigt så är det väl mosaikbetesmarker och bete på svårtillgängliga platser som är av störst intresse för skärgårdsbönder.

Inför 2009 fick län som inte hade haft mosaikmarker, eller haft en ganska låg budget, möjlighet att göra förändringar eftersom reglerna för det vanliga betesmarksstödet förändrades. Så även om man bor i ett län som inte satsade så mycket krut på detta 2007 så kan det vara läge att se efter hur det är nu.

Sverige har ansökt om att få ändra bland annat stödnivåerna i betesmarker från nästa år. Om kommissionen godkänner det blir det förutom högre ersättning för betesmarker lite förändringar av ekostöden som kan vara intressant för många brukare. Det handlar om att man får mer betalt för vallen om man har djur.

Åsa Ödman

Betesdjur i Stockholm skärgård - "sjökoprojektet"

Eftersom årets nätverksträff hölls i Stockholms skärgård, så försökte vi få med någon från länsstyrelsen i Stockholm att informera om hur man arbetar med skärgården. Samtidigt skulle de också få reda på hur det ser ut på andra platser i landet. Detta lyckades tyvärr inte, men däremot har vi genom Lars Carlsson på länsstyrelsens lantbruksenhet, fått ta del av ett arbete som genomförts i Stockholms skärgård och som kan användas som inspiration för åtgärder även i andra skärgårdsområden. Nedanstående är en sammanfattning av länsstyrelsens projektrapport 2008:18 "Betesdjur i Stockholms Skärgård".

Antalet brukade gårdar har successivt minskat i Stockholms skärgård. Det har lett till en igenväxning i skärgårdslandskapet, vilket hotar biologiska och kulturhistoriska värden och är negativt för det rörliga friluftslivet. Därför tog man initiativ till ett projekt för att förbättra djurhållningen i skärgården och öka antalet betesdjur i området. 2003 var endast 1,4 procent av den yrkesverksamma skärgårdsbefolkningen sysselsatta med jordbruk, skogsbruk och fiske, de historiskt sett traditionella näringarna i skärgården.

Projektet omfattade en kartläggning med problemavgränsning och problemlösning. Två pilotstudier gjordes. Den ena för att se om man kunde utöka antalet betesdjur på en befintlig gård. Då befintliga byggnader på gården var gamla och för små tog man fram en typritning på ett enkelt vinterstall. Denna ritning ska kunna användas också av andra djurhållare i skärgården utan kostnad.

Den andra studien handlade om möjligheter inom slakt och förädling samt upplevelseprodukter kopplade till djurhållningen.

I kartläggningen framkom att alla djurhållare på öarna, utom de som arrenderar av Skärgårdsstiftelsen, har ett annat förvärsarbete som grund för sin ekonomi. Brukarnas ålder är hög. 40 % var över 55 år och endast 13 % var 25 – 35 år.

Enligt enkäten var det största hindret att utöka antalet betesdjur, tillgången till vinterstallar. Många djurhållare använder idag gamla och omoderna ladugårdar som kanske inte ens uppfyller myndigheternas krav. Både renovering, utbyggnad och speciellt nybyggnad är mycket kostsamt på öar. Här kom fram förslag om utredning om gemensamma vinterstallar, typritningar på prisvärda standardmodeller vid nybyggnation mm.

Att vara skärgårdsbonde innebär att man är beroende av fungerande sjötransporter. Det gäller t.ex. transport av foder, maskiner, djur mellan öar, tillsyn av djuren, transport till slakt mm. Många bönder har inte egna färjor utan måste hyra in den tjänsten. Här handlar det inte bara

om ekonomiska möjligheter att hålla sig med egen färja, utan givetvis också om kunskapen att köra frakter och djur. Flera förslag kring transporter fördes fram. Dels en enkel transportförmedling, men även en gemensam färja som kan utnyttjas av flera skärgårdsdjurhållare.

För Stockholms skärgårds del är det ett problem med långa båt- och biltransporter till slakteriet. 2006 byggdes ett litet slakteri i Tavastboda på Värmdö. Detta slakteri, Ö-slakt, kan nås direkt med båt, men också via bilväg och är alltså anpassat till skärgårdens behov. Slakteriet har förbättrat möjligheterna för djurhållarna i främst södra och mellersta skärgården.

En målsättning var att se möjligheterna att öka avkastningen på det arbete som läggs ner. Många förslag till åtgärder kom upp i studien. Allt från kurser kopplade till djurhållning, gemensamt framtagna köttprodukter för skärgårdskött, gårdsdagar med olika aktiviteter som lockar besökare, gårdsbutik med lokalproducerad mat samt guideade gårdsbesök som ökar förståelsen och intresset för skärgårdsjordbruken.

Man går nu vidare i en del två, som ska utformas utifrån brukarnas önskemål och kan till exempel handla om kompetensutveckling och rådgivning. Detta ska ske under 2010.



Fikapaus på bryggan och en stund att prata med varandra

Skärgårdsbönder - hur fortsätter vi efter nätverksträffen?

Arbetet med nätverket fortsätter med stöd av Jordbruksverket även under 2010. Det blir ett nytt möte under hösten. Ytterligare ett par konkreta saker är en ny inventering av alla skärgårdsbönder och en insats för att förbättra villkoren för byggnader. Dessutom kommer vi att bevaka arbetet med villkoren för t.ex. miljöstöd för kommande period från 2013. Vi vill också hinna med att ge stimulans och inspiration till de som vill börja arbeta med lokal förädling och försäljning av sina produkter.

Investeringsstöd

Ett ofta återkommande bekymmer är kostnaderna som uppstår när man måste bygga om eller bygga nytt för sin djurhållning. Detta har framkommit både på nätverksträffar och i enkäten ovan. Att ha funktionella och bra byggnader är en förutsättning för att man ska kunna fortsätta eller starta upp med betesdjur. Eftersom byggnation på öar är både mer tids- och kostnadskrävande än motsvarande byggen på fastlandet, så vill SRF arbeta för att få en höjning av investeringsstödet från 30 % till 50 % samt att man ska kunna få räkna in sin egen arbetstid

eftersom det många gånger är omöjligt att få fram utomstående arbetskraft till en ö. Detta gäller speciellt om byggandet sker på vintern, vilket är den tid då man troligast har tid till att bygga, men man kanske är låst av is.

SRF gör nu en genomgång av ett antal nybyggda djurstallar för att tydligt kunna visa på de högre byggnadskostnader som transporter och avstånd medför samt praktiska problem som följer med vid byggande på ö utan fast landförbindelse. Med detta som underlag kommer SRF att gå vidare med krav om förbättrade villkor för investeringsstöd med brukningscentrum på öar.

Inventering

2005 gjorde SRF den första inventering som skett av djurhållare med gårdscentrum på öar utan fast landförbindelse. Inventeringen ska under 2010 uppdateras och även kompletteras med fler uppgifter om företagen. Syftet med inventeringen är att stärka och utveckla nätverket för skärgårdsbönder. Men det är också viktigt att förse myndigheterna med en bra beskrivning av skärgårdsböndernas situation för att lättare kunna få förståelse för förbättrade villkor. Det är mycket få, men viktiga lantbrukare, som gör en stor nytta för landskapsvården i skärgårdarna.



Deltagarna samlade vid stugan på Rågskär

Antecknat av
Anna-Karin Utbult Almkvist